

KULTUROLOŠKI KONTEKST SPOLNE DETERMINIRANOSTI PRISTUPA PORNOGRAFIJI

Snježana DELALIĆ
Naklada Jesenski i Turk, Zagreb

UDK: 316.6-057.87:176.8
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 10. 1999.

Svrha istraživanja jest ispitati opravdanost hipoteze o spolnoj determiniranosti percepcije i konzumiranja pornografije. Istraživanje je provedeno metodom ankete na prigodnom uzorku (N=123) studentica i studenata triju zagrebačkih fakulteta. Hipoteza je ispitana i potvrđena na tri razine: ponašajnoj razini, razini privlačnosti pornografije i stavovskoj razini. Utvrđeno je da ispitanici (bez obzira na spol) prepoznaju primarnu usmjerenost pornografije na mušku publiku. Testirana je i potvrđena hipoteza o povezanosti društvene konceptualizacije muške i ženske spolnosti i konzumiranja i viđenja pornografije. U zaključku je skicirana moguća rasprava (post)modernih promjena u spolnoj determiniranosti percepcije i konzumiranja pornografije.

✉ Snježana Delalić, Naklada Jesenski i Turk, Vlaška 10,
1000 Zagreb, Hrvatska. E-mail: j-t@jesenski-turk.hr

UVOD

Sociološka rekonstrukcija fenomena pornografije može biti mišljena u okviru obuhvatnijih sociologijskih teorija, primjerice teorija medija, teorija ekonomske sociologije, kulturoloških teorija, teorija sociologije spolnosti i spolova, socijalnopsihologijskih teorija, teorija moći, feminističkih teorija. Rekonstrukciju je moguće provoditi i pomoću nekih, ponajprije psihologijskih, teorija, na primjer teorija ličnosti i teorija razvojne psihologije. Svaka od tih teorija, barem implicitno, kreće od hipoteze o pornografiji kao proizvodu stvaranom za mušku publiku i tržište. Upravo hipoteza o spolnoj diferenciranosti konzumiranja i viđenja pornografije čini okosnicu ovoga rada. Sustavne teorijske razrade ove hipoteze ne postoje, pa će teorijska polazišta relevantna za operacionalizaciju hipoteze i inter-

pretaciju rezultata biti skicirana tek na elementarnoj razini. Glavni, empirijski dio rada temelji se na istraživanju provedenom 1999. godine metodom ankete na prigodnom uzorku studentica i studenata triju fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Osnovna linija tumačenja društvenih korijena spolne diferenciranosti konzumiranja pornografije zapravo je razrada teorija o represivnosti zapadne civilizacije (usp. Marcuse, 1985.). Konzumiranje pornografije (pornografske fantazije) poima se kao sredstvo prilagodbe *muškog* spola na instituciju monogamije (Abramson, Pinkerton, 1998.) i/ili disciplinirajući i rutinizirani svijet rada i proizvodnje koji muškarca lišava osjećaja kontrole i moći (Soble, 1993.). Relativno simplificirano tumačenje dobiva se i primjenom socijalnopsihologijskih teorija. Tradicionalno proskribiranje spolnih uloga (usp. King, Camp, Downey, 1995.) uvjetovat će u svakodnevnom, mikrokontekstu različitu percepciju kod muškaraca i žena o psihološkim troškovima povezanim uz pornografiju.¹

Hipoteza o učinku različitoga društvenog oblikovanja muške i ženske spolnosti na razlike u konzumiranju i percepciji pornografije ispitana je u sklopu istraživanja o kojemu je riječ u ovomu radu. U nas je već provedeno idejno slično istraživanje (Delalić i sur., 1997.) na prigodnom uzorku studentica i studenata dvaju zagrebačkih fakulteta (pokazalo se da postoji razlika prema spolu u čestoti konzumiranja pornografije, procjeni privlačnosti motiva u pornografiji i viđenju društvenih učinaka pornografije). Koncept ovoga istraživanja modificiran je i sadržajno proširen tako da su dobivene detaljnije, preciznije informacije o razlikama prema spolu u percepciji i konzumiranju pornografije.

OSNOVNE I IZVEDENE HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovna pretpostavka ovoga istraživanja jest da postoje spolne razlike u percepciji i konzumiranju pornografije, objašnjive razlikama u društvenoj, kulturološkoj konstrukciji muške i ženske spolnosti. Hipoteza će biti testirana nizom izvedenih hipoteza koje možemo podijeliti u nekoliko osnovnih skupina: a) hipoteze koje se odnose na ponašajnu razinu spolnih razlika, b) hipoteze koje se odnose na spolne razlike u privlačnosti motiva pornografije i u stavovima o pornografiji, c) hipoteze koje se odnose na percepciju ispitanika o usmjerenosti pornografije na mušku/žensku publiku, percepciju ispitanika o prihvatljivosti konzumiranja pornografije za vlastiti spol te stupanj nelagode pri kupovanju pornografije ili uporabi usluga pornografskog tržišta. Nalazi do kojih smo došli krećući od prve dvije skupine hipoteza nastojat će se u interpretaciji povezati s društvenim/kulturnim kontekstom (što je moguće iščitati već iz pojedinačnih hipoteza koje slijede), dok je kod na-

laza koji slijede iz treće skupine hipoteza riječ o eksplicitnom ili implicitnom iskazu ispitanika o njegovoj povezanosti.

Hipoteze o spolnim razlikama u konzumiranju pornografije (dakle, ponašajnoj razini problema) možemo eksplicirati na sljedeći način:

1. Postoji razlika prema spolu u čestoti konzumiranja pornografije:
 - a) razlika prema spolu u čestoti konzumiranja pojedinih tipova pornografije;
 - b) razlika prema spolu u čestoti konzumiranja pornografije u preadolescentnoj, adolescentnoj i postadolescentnoj dobi;
 - c) zbog kulturološkog oblikovanja ženske seksualnosti kao relacijske ("partnerske"), seksualno aktivne žene pornografiju konzumiraju uglavnom s partnerom;
 - d) zbog kulturološkog oblikovanja muške seksualnosti kao autonomne i relacijske ("partnerske"), muškarci barem podjednako često konzumiraju pornografiju s partnericom kao i žene s partnerom, češće je nego žene konzumiraju sami i prihvatljivija im je uporaba pornografije za masturbaciju.
2. Postoji razlika prema spolu u čestoti (repetitivnosti) kupovanja/uporabe proizvoda/usluga pornografskoga tržišta.

Hipoteze o spolnim razlikama u stavovima o pornografiji i privlačnosti motiva pornografije jesu:

1. Postoji razlika prema spolu u procjeni privlačnosti strukture motiva pornografskih filmova.
2. Postoji razlika prema spolu u strukturi stavova o pornografiji:
 - a) negativan stav o pornografiji povezan je sa sociodemografskim karakteristikama (posebno religioznošću) prije nego spolom;
 - b) pozitivnom stavu o pornografiji skloniji su muškarci nego žene.

Iz hipoteze o društvenoj konstrukciji pornografske industrije i konzumiranja pornografije izvode se sljedeće hipoteze:

1. Kod muškaraca i žena postoji percepcija o tome da je pornografska industrija *primarno* usmjerena na mušku publiku.
2. Zbog spolno selektivne permisivnosti društvenoga konteksta, osjećaj nelagode pri kupovanju proizvoda ili uporabi usluga pornografskoga tržišta karakterističniji je za žene nego za muškarce.
3. Kod muškaraca i žena postoji percepcija o tome da kulturološki kontekst *jest* obilježen spolno selektivnom permisivnošću prema konzumiranju pornografije.

UZORAK I METODOLOGIJA

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studentica i studenata viših godina Građevinskog fakulteta, Fakulteta elektrotehnike i računalstva te Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (N=123).² Prosječna dob ispitanika je 22,098 godina (sd=1,288; N=122). Ispitan je podjednak broj muških i ženskih ispitanika (Nm=58, Nž=65) kako bi bilo moguće testirati postavljene hipoteze o razlikama među spolovima.

U cjelini, upitnik³ se sastoji od devedeset varijabla (čestica). Analize koje su obrađene u ovom tekstu provedene su na pedesetak varijabla (čestica). Riječ je o sljedećim analizama:

1. Testiranje razlika na poduzorcima muških i ženskih ispitanika u: a) čestoći konzumiranja pojedinih tipova pornografije, b) čestoći konzumiranja pornografije u preadolescent-skoj, adolescentskoj i postadolescent-skoj dobi, c) dobi kad su prvi put pogledali pornografski film, d) repetitivnosti kupovanja proizvoda ili uporabe usluga pornografskoga tržišta, e) čestoći konzumiranja pornografije s partnerom/icom, prijateljima/icama ili sami, f) stavu o prihvatljivosti uporabe pornografije za masturbaciju, g) procjeni privlačnosti motiva pornografskih filmova, h) stavovima o pornografiji, i) pojavi osjećaja nelagode pri kupovanju proizvoda ili uporabi usluga pornografskoga tržišta, j) procjeni koliko se kupovanje proizvoda ili uporaba usluga pornografskoga tržišta smatra prihvatljivim za njihov spol. Razlike su testirane t-testom ili, ako distribucija odgovora nije zadovoljavala kriterije za provođenje parametrijskih testova (prema Duncan & Cramer, 1997.), hi-kvadrat testom, oba na pojedinačnim varijablama ili zajedničkim faktorima (posljednje u slučaju procjene privlačnosti motiva pornografije i stavova o pornografiji).

2. Na cijelom uzorku izračunani su postoci pojedinih odgovora i mjere centralne tendencije u procjeni ispitanika o prilagođenosti pojedinih aspekata pornografskih filmova muškoj, odnosno ženskoj publici.

Pri analizi rezultata pokazalo se da dva instrumenta pokazuju relativno visoku pouzdanost. Riječ je o instrumentu za ispitivanje privlačnosti pojedinih motiva pornografije (Cronbachov alfa=,7603; N=109) i instrumentu za ispitivanje pojave nelagode u zamišljenim situacijama vezanima uz kupovanje pornografije/erotike ili uporabe usluga pornografskoga/erotskog tržišta (Cronbachov alfa=,7992; N=118).

REZULTATI I INTERPRETACIJA

Ponašajna razina⁴

792

Prema očekivanju, statistički značajna razlika prema spolu pokazala se u čestoći konzumiranja pojedinih tipova pornografije⁵ (vidjeti tablicu 1. i tablicu 2.).

Spol	Najmanje jednom tjedno/ nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Jednom ili dva puta u nekoliko godina	Nikada
Ž (N=61)	6,6% (4)*	18,0% (11)	32,8% (20)	42,6% (26)
M (N=58)	41,4% (24)	27,6% (16)	20,7% (12)	10,3% (6)

$hi^2=29,655$; $df=3$; $p<0,001$

Spol	Najmanje jednom tjedno/ nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Jednom ili dva puta u nekoliko godina	Nikada
Ž (N=60)	5,0% (3)	25,0% (15)	31,7% (19)	38,3% (23)
M (N=54)	22,2% (12)	25,9% (14)	25,9% (14)	25,9% (14)

$hi^2=8,088$; $df=3$; $p<0,05$

*U zagradama se navode apsolutne vrijednosti (isto vrijedi za tablice 2, 4, 5, 6, 7, 8, 20).

TABLETA 1
Razlika prema spolu
u čestoti konzumiranja
vizualne pornografije

Rezultati pokazuju da muški ispitanici češće od ispitanica konzumiraju vizualnu i tekstualnu pornografiju.⁶

TABLETA 2
Razlika prema spolu u
čestoti konzumiranja
tekstualne pornografije

Muški su ispitanici ranije nego ispitanice prvi put pogledali (djelomice ili u cijelosti) pornografski film: prosječna dob ispitanika jest 13,48, a ispitanica 16,29 godina. Razlika se pokazala i u čestoti doticaja s pornografijom u preadolescentskoj, adolescentskoj i postadolescentskoj dobi.

Varijabla	$M_{\bar{z}}$	sd	$s_{M\bar{z}}$	M_m	sd	s_{Mm}
Prije 14. godine (N \bar{z} =60; Nm=56) $t=-4,57$; $df=98,98$; $p<0,001$; $s_{X1-X2}=.140$; int. pouzdanosti (95%)= (-,929; -3,366)	1,817	,624	,081	2,464	,873	,117
Između 14. i 18. godine (N \bar{z} =60; Nm=56) $t=-4,86$; $df=112,35$; $p<0,001$; $s_{X1-X2}=.137$; int. pouzdanosti (95%)= (-,939; -3,395)	2,583	,809	,104	3,250	,667	,089
Nakon 18. godine (N \bar{z} =60; Nm=57) $t=-3,59$; $df=115$; $p<0,001$; $s_{X1-X2}=.142$; int. pouzdanosti (95%)= (-,794; -2,229)	2,717	,846	,109	3,228	,682	,090

Spol ispitanika	Do 14. godine	Između 14. i 18. godine Kumulativno	Nakon 18. godine Kumulativno
Ž (N=49)	12,2% (6)	59,2% (29)	71,4%
M (N=52)	55,8% (29)	42,3% (22)	98,1%

TABLETA 3
Razlika prema spolu u
čestoti doticaja s porno-
grafijom u preadoles-
centskoj, adolescentskoj
i postadolescentskoj dobi

Rezultati t-testa za svako razdoblje prikazani su u tablici 3. Iz tablice 4. možemo vidjeti da je u prvom razdoblju (do 14. godine) 55,8 posto studenata i 12,2 posto studentica prvi put pogledalo (djelomice ili u cijelosti) pornografski film. U literaturi (usp. Hyde, 1995.) to se razdoblje opisuje kao razdoblje preadolescentije, odnosno prijelaza iz djetinjstva u adolescenciju. Težnja da se demistificira seksualni čin, zatim tijelo, seksualno "funkcioniranje" suprotnoga spola (ako je riječ o heteroseksualnoj orijentaciji), može biti zadovoljena u, pretpos-

TABLETA 4
Razdoblje u kojem su
ispitanici/ispitanice
prvi put pogledali
pornografski film

tavljeno, najpristupačnijem obliku "virenja kroz ključanicu" – pornografiji. Pretpostavka je da razliku prema spolu u ovom razdoblju možemo objasniti sve intenzivnijim prepoznavanjem susretanja biološkoga i kulturološkoga koda seksualnosti.⁷

U drugom razdoblju (od 14. do 18. godine) doticaj ispitanika obaju spolova s pornografijom u velikom je porastu. Ponovno nalazimo statistički značajnu razliku prema spolu (tablica 3.). U tom razdoblju ukupno je 71,4 posto ispitanica i 98,1 posto ispitanika prošlo prvo iskustvo s gledanjem pornografskoga filma (tablica 4.).

Konzumiranje pornografije spojivo je s, sada znatno intenzivnijim, bavljenjem vlastitom seksualnom prirodom ili seksualnošću općenito. Pornografska slika shvaćena kao informacija (i nešto više od toga) može poslužiti jednostavno kao nadomjestak ili interferirati s anticipiranim ili aktualnim seksualnim vezama i, posljedično, većom zaokupljenošću vlastitim seksualnim identitetom, seksualnim "nastupom".

U trećem razdoblju (nakon 18. godine) doticaj s pornografijom kod obaju spolova ostaje osrednji ili povremen (s time da ga ostvaruju i oni koji to ranije nisu) što navodi na pretpostavku kako konzumiranje pornografije nije specifikum adolescenata muškoga spola niti se može stereotipno povezivati s ne/zrelošću osobe.

Dalje, iz podataka navedenih u tablici 5. vidimo da postoji statistički značajna razlika među spolovima u čestoci kupovanja pornografskih časopisa ili uporabe usluga pornografskoga tržišta (gledanje pornografije na Internetu, posuđivanje pornografskih filmova u videoteci, odlaženje u pornografsko kino i sl.).

● **TABLICA 5**
Razlika prema spolu u čestoci kupovanja pornografije i uporabe usluga pornografskoga tržišta

Jeste li ikada...	Spol ispitanika	Ne, nikada	Da, jednom	Da, više puta
Posudili porno-film u videoteci $hi^2=24,986; df=2; p<,001$	Ž (N=64)	85,9% (55)	6,3% (4)	7,8% (5)
	M (N=58)	43,1% (25)	19,0% (11)	37,9% (22)
Gledali pornografiju na Internetu $hi^2=47,945; df=2; p<,001$	Ž (N=64)	79,7% (51)	10,9% (7)	9,4% (6)
	M (N=58)	19,0% (11)	19,0% (11)	62,1% (36)
Kupili <i>Playboy</i> $hi^2=13,795; df=2; p<,01$	Ž (N=64)	64,1% (41)	20,3% (13)	15,6% (10)
	M (N=58)	41,4% (24)	12,1% (7)	46,6% (27)
Kupili neki pornografski časopis $hi^2=30,934; df=2; p<,001$	Ž (N=64)	90,6% (58)	7,8% (5)	1,6% (1)
	M (N=58)	46,6% (27)	17,2% (10)	36,2% (21)
Pogledali porno-film u kinu*	Ž (N=64)	93,8% (60)	4,7% (3)	1,6% (1)
	M (N=58)	75,9% (44)	12,1% (7)	12,1% (7)
Nazvali <i>hot line</i> **	Ž (N=64)	100% (64)	-	-
	M (N=58)	91,4% (53)	3,4% (2)	5,2% (3)

*50 posto teorijskih frekvencija manje od 5; **66,7 posto teorijskih frekvencija manje od 5.

Nekoliko je mogućnosti interpretacije ovakvih rezultata. Prije svega, razliku prema spolu možemo tumačiti razlikom *pornografski vs. erotski sadržaji*. Rezultati su interpretabilni i s obzirom na kriterije prema kojima je moguće gradirati navedene postupke. *Prvo*, različit je stupanj diskrecije, odnosno vjerojatnosti da će osoba biti izložena slučajnim i neželjenim susretima s znancima (najveća je vjerojatnost pri odlaženju u pornografsko kino ili u videoteku, a nikakva kod gledanja pornografije na Internetu). *Drugo*, različit je stupanj anonimnosti. Potpunu anonimnost jamče oni postupci koji isključuju mogućnost bilo kakvog identificiranja konzumenta (prema dobi, spolu, izgledu itd.), a tako strog kriterij zadovoljava jedino Internet. *Treće*, razlikuje se i stupanj stigmatizacije tih postupaka. Možemo pretpostaviti kako se odlaženje u kino da bi se pogledalo pornografski film ili instant uživanje preko telefonske slušalice smatra manje sofisticiranim od traganja za pornografijom na Internetu. Procjene o tome stvarane su i učene u interakciji s relevantnim drugima te internalizirane, što znači da utječu na naše ponašanje i kad drugi nisu prisutni. Kao *četvrto* može se navesti i razlike u troškovima koje ti postupci uključuju (novac, vrijeme itd.).

Pretpostavka je da će, zbog nejednakih psihičkih troškova izazvanih razlikama u socijalizaciji, razlika pornografski/erotski sadržaji i prva tri navedena kriterija uzrokovati dodatni rascjep u rezultatima muških i ženskih ispitanika.

U skladu s očekivanjem, za muške je konzumente pornografija na Internetu najprivlačnija solucija (62,1 posto ispitanika višekratno je gledalo takvu pornografiju, a 19 posto njih jednom),⁸ dok su pornografsko kino i, osobito, *hot line* na posljednjim mjestima po veličini postotaka. Među studenticama relativno je najveći postotak onih koje su kupile *Playboy* (ukupno 35,9 posto u odnosu na 20,3 posto onih koje su gledale pornografiju na Internetu, što je drugi najveći postotak); iznimno je malen postotak onih koje su kupile pornografski časopis ili otišle u pornografsko kino (u pravilu je riječ o jednokratnim iskustvima). Niti jedna studentica nije nazvala *hot line* što je razumljivo, između ostaloga, zato što ne postoji audijalna pornografija za (heteroseksualne) žene.

Dalje, testirane su razlike prema spolu u čestoci konzumiranja pornografije s partnerom/icom, prijateljima/icama ili samih. U tablici 6. prikazani su rezultati hi-kvadrat testova na frekvencijama za svaku od varijabla te postoci ispitanika i ispitanica na svakom od ponuđenih odgovora.

Uvodno se može reći da je kod muških ispitanika najviša prosječna vrijednost čestoci konzumiranja na varijabli koja se odnosi na solitarističko konzumiranje pornografije ($M=2,621$), dok je kod ispitanica ta vrijednost najviša na varijabli koja se

odnosi na konzumiranje pornografije s partnerom (M=1,950), što ide u prilog hipotezi o utjecaju tradicionalnoga kulturološkog oblikovanja ženske seksualnosti kao relacijske (partnerske) i muške seksualnosti kao relacijske, ali i autonomne na konzumiranje pornografije.

Varijabla	Spol	Nikada	Rijetko	Ponekad/ često
S partnerom/icom $hi^2=,682$; $df=2$; $p=0,711$	Ž (N=40)	42,5% (17)	25,0% (10)	32,5% (13)
	M (N=40)	35,0% (14)	32,5% (13)	32,5% (13)
U društvu prijatelja/ica $hi^2=10,602$; $df=2$; $p<0,01$	Ž (N=64)	59,4% (38)	31,3% (20)	9,4% (6)
	M (N=58)	34,5% (20)	36,2% (21)	29,3% (17)
Sami $hi^2=31,368$; $df=3$; $p<0,001$	Ž (N=65)	52,3% (34)	33,8% (22)	13,8% (9)
	M (N=58)	12,1% (7)	34,5% (20)	53,5% (31)

● **TABLICA 6**
Razlika prema spolu u
čestoći konzumiranja
pornografije s
partnerom/icom,
prijateljima/icama i
solitarističkom
konzumiranju
pornografije

Također je ispitano kakav stav o konzumiranju pornografije s partnerom/icom imaju ispitanici i ispitanice, a kakav njihov sadašnji ili prijašnji seksualni partner/ica.⁹ Pretpostavka je da će se u oba tipa analize pokazati kako muška osoba ima pozitivniji stav o zajedničkom konzumiranju pornografije.

T-testom je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika (N=39) i ispitanica (N=40) na pitanje o njihovom stavu ($M_z=3,050$; $sd_z=1,108$; $s_{Mz}=,175$; $M_m=3,615$; $sd_m=1,067$; $s_{Mm}=,171$; $t=-2,31$; $df=77$; $p<0,05$; $s_{X1-X2}=,245$; int. pouzdanosti (95 posto)=-1,053; -,078). Muški ispitanici imaju, u prosjeku, pozitivnije stavove o konzumiranju pornografije s partnericom nego ispitanice o konzumiranju s partnerom.

Također, t-test je pokazao statistički značajnu razliku između stava ispitanika (i) i stava njihove sadašnje ili prijašnje partnerice (p) o zajedničkom konzumiranju pornografije (N parova varijabli=50; $M_{(i)}=3,460$; $sd_{(i)}=1,147$; $s_{(i)}=,162$; $M_{(p)}=3,120$; $sd_{(p)}=1,136$; $s_{(p)}=,161$; $t=2,76$; $df=49$; $p<,01$; int. pouzdanosti (95 posto)=,092; ,588) te između stava ispitanica (i) i njihovog seksualnog partnera (p) (N parova varijabli=57; $M_{(i)}=2,807$; $sd_{(i)}=1,172$; $s_{(i)}=,155$; $M_{(p)}=3,105$; $sd_{(p)}=1,249$; $s_{(p)}=,165$; $t=-2,54$; $df=56$; $p<,05$; int. pouzdanosti (95 posto)=-,533; -,063).

Dalje, ispitanici češće nego ispitanice konzumiraju pornografiju s prijateljima/icama, a prijatelji/ce ispitanica (N=60) imaju manje pozitivno mišljenje o konzumiranju pornografije nego oni ispitanika (N=56) ($M_z=2,950$; $sd_z=,964$; $s_{Mz}=,124$; $M_m=3,464$; $sd_m=,852$; $s_{Mm}=,114$; $t=-3,04$; $df=114$; $p<,01$; $s_{X1-X2}=,169$; int. pouzdanosti (95 posto)=-,850; -,179). Iz toga se može pretpostaviti da se spol prijatelja/prijateljice uglavnom poklapa sa spolom ispitanika/ispitanice.

Razlika prema spolu pokazala se i u varijabli koja opisuje solitarističko konzumiranje pornografije i, što je s time povezano, u stavu o prihvatljivosti uporabe pornografije za masturbaciju (rezultate hi-kvadrata na frekvencijama i postotke vidjeti u tablici 7.).

Varijabla	Spol	Potpuno neprihvatljivo			Potpuno prihvatljivo	
		1	2*	3	4	5
Koliko prihvatljivim smatrate uporabu pornografije za masturbaciju?						
	M (N=58)	1,7% (1)	12,1% (7)	17,2% (10)	25,9% (15)	43,1% (25)
	Ž (N=62)	22,6% (14)	16,1% (10)	22,6% (14)	16,1% (10)	22,6% (14)

$hi^2=16,45$; $df=4$; $p<0,01$

*Skala je postavljena tako da su definirane samo krajnje vrijednosti.

TABLICA 7
Razlika prema spolu u stavu o prihvatljivosti uporabe pornografije za masturbaciju

Razlike su još zanimljivije kad se usporedi distribucija odgovora muških i ženskih ispitanika. U muških ispitanika riječ je o desno nagnutoj distribuciji ($M=3,966$; $Mo=5,000$; $skewnes=-0,776$; $s_{skew.}=0,314$) s izraženim vrhom (modom). Najfrekventniji odgovor je 5 (43,1 posto ispitanika smatra uporabu pornografije za masturbaciju u potpunosti prihvatljivim). U ispitanica je riječ o trimodalnoj distribuciji ($M=3,000$; $Mo1=1,000$; $Mo2=3,000$; $Mo3=5,000$; $skewnes=0,000$). To znači da je jednak broj ispitanica (22,6 posto) koje smatraju da je uporaba pornografije za masturbaciju u potpunosti neprihvatljiva, koje su neodlučne i koje to smatraju u potpunosti prihvatljivim.

Upitno je u kojoj mjeri ovakvi rezultati idu u prilog tezi o društvenoj konceptualizaciji muške i ženske spolnosti, a koliko svjedoče o usmjerenosti pornografske industrije na mušku publiku. U prilog prvoj tezi možemo reći da je podijeljenost, vidljiva u odgovorima ispitanica, zadana suvremenom zapadnom kulturom. S jedne strane, masturbacija je stereotipizirana kao adolescentska i muška i time povezivana sa seksualnom i psihološkom nezrelošću. Ako je pornografija sa svojim reduciranim prikazom ljudske (a posebno ženske) spolnosti rabljena kao podloga za tako koncipiranu autoerotičnost, to može uvjetovati negativan stav kod osoba ženskoga spola. S druge strane, heteroseksualnu se pornografiju (s određenim rezervama) i žensku masturbaciju (nesumnjivo) može promatrati kroz prizmu emancipacije ženske seksualnosti u još uvijek restriktivnom, kulturološkom kontekstu, pa to može uvjetovati pozitivno mišljenje.

Međutim, za pretpostaviti je da je opisane rezultate moguće protumačiti i primarnom usmjerenošću pornografske industrije na mušku publiku, o čemu je riječ u sljedećem odjeljku.

Percepcija ispitanika/ica o usmjerenosti pornografije na mušku/žensku publiku

TABLICA 8
Procjena ispitanika (bez obzira na spol) o prilagođenosti elemenata pornografskih filmova muškoj, odnosno ženskoj publici

Percepcija je mjerena instrumentom koji se sastoji od tri čestice sadržajno usmjerene na tri elementa pornografskih filmova. To su:

- Sadržaji (erotske radnje, aktivnosti)
 - Fokus kamere (zadržavanje kamere na dijelovima muškoga, odnosno ženskoga tijela; ono što je pretežno u kadru)
 - Razina eksplicitnosti (izravnost u prikazu spolnih odnosa).¹⁰
- Procjena nije spolno determinirana (hi-kvadrat nije pokazao statističku značajnost razlike po spolu), pa se u tablici 8. navode podaci izračunani na cijelom uzorku.

Varijabla	N	-2 ¹	-1	0	1	2 ²	(-2)+(-1) ³	1+2 ⁴	M	sd
Sadržaji	118	2,5 (3)	4,2 (5)	36,4 (43)	35,6 (42)	21,2 (25)	6,7	56,8	3,686	0,940
Fokus kamere	119	5,0 (6)	7,6 (9)	36,1 (43)	31,1 (37)	20,2 (24)	12,6	51,3	3,538	0,056
Razina eksplicitnosti	117	0,9 (1)	3,4 (4)	44,4 (52)	33,3 (39)	17,9 (21)	4,3	51,2	3,641	0,845

¹ "isključivo ženskoj" ² "isključivo muškoj" ³ ženskoj (ukupno) ⁴ muškoj (ukupno)

Nešto više od polovice ispitanika, bez obzira na spol, smatra da je svaki od navedenih elemenata pornografskih filmova više prilagođen muškoj nego ženskoj publici. Trećina ispitanika/ica je neodlučna ili smatra da su elementi prilagođeni i ženskoj i muškoj publici.

Takvi rezultati idu u prilog tezi kako sama usmjerenost pornografske industrije na spolno određen segment tržišta već unaprijed definira publiku pornografskih filmova. No, selektivna usmjerenost pornografske industrije kulturno je determiniran proces, odnosno slijedi kulturom stvorene razlike između spolova. Na to nas upućuje i rezultat dobiven na čestici¹¹ koja je dio instrumenta za ispitivanje stavova o pornografiji. Prema postocima odgovora vidimo da ispitanice (N=62) nisu jednoglasne u procjeni treba li, kako bi se poštivalo razliku u ukusima, uz pornografiju za muškarce, postojati i *pornografija za žene* (25,8 posto ih se ne slaže, 38,7 posto je neodlučno, a slaže se 35,5 posto). (Poseban problem ovdje predstavlja činjenica da u tvrdnji nije sadržano čak niti općenito određenje pornografije za žene, tako da je njegovo poimanje sadržaja/značenja bilo prepušteno ispitanicima/ispitanicama.)

Ipak, možemo pretpostaviti da je kulturna matrica, zajednička ovim ispitanicama, utjecala na njihove odgovore: u slučaju onih koje se ne slažu ili koje su neodlučne kultura se može promatrati kao inhibirajući faktor, dok se odgovor da treba postojati pornografija za žene može shvatiti kao (liberalizirajuća) reakcija na tu kulturnu matricu. Dostupni rezultati ne mogu dokazivati bi li dostupnost pornografije koja bi bila prilagođenija ženskom ukusu povećala čestoću konzumiranja pornografije kod žena na duži rok ili bi, nakon faze pojavljivanja takve pornografije na tržištu, postupno opadala.¹²

Razlika prema spolu u procjeni privlačnosti motiva pornografskih filmova

Pretpostavka je da će usmjerenost pornografije na mušku publiku (koju možemo promatrati i kao kulturno determiniran proces) rezultirati spolnom razlikom u procjeni privlačnosti motiva pornografskih filmova.

Instrument kojim je ispitivana privlačnost pojedinih motiva pornografije sastoji se od jedanaest čestica.¹³ Primijenjeni testovi značajnosti pokazuju da je matrica korelacija varijabla pogodna za faktorizaciju (prema Fulgosi, 1988.) (vidjeti tablicu 9.). Na varijablama je provedena analiza zajedničkih faktora. U tablici 10. navode se podaci za sve faktore u bazičnoj soluciji, iz čega možemo vidjeti pad svojstvenih vrijednosti i postotka protumačene varijance. Kurzivom su obilježeni faktori ekstrahirani prema Kaiser-Guttmanovu kriteriju.

⇒ TABLICA 9
Testovi značajnosti
matrice korelacija
manifestnih varijabla

Test	Koeficijent	p
Kaiser-Meyer-Olkin	K=,75248	-
Bartlettov test sfericiteta	hi ² = 551,402	,00000

⇒ TABLICA 10
Karakteristike faktora
u bazičnoj soluciji

Faktor	Svojstvena vrijednost	Postotak protu- mačene varijance
1	3,99753	36,3
2	2,29271	20,8
3	1,16504	10,6
4	,91103	8,3
5	,65806	6,0
6	,48615	4,4
7	,43192	3,9
8	,40129	3,6
9	,31626	2,9
10	,19090	1,7
11	,14911	1,4

Faktorska struktura triju ekstrahiranih faktora prikazana je u tablici 11. Protumačeno je 57,3 posto zajedničke varijance fak-

tora čije su osi primjenom *oblimin* modela rotacije dovedene u kosi položaj.¹⁴

Varijabla	OBL1	OBL2	OBL3
03. Prikaz ženske spolnosti	,91136	-,13010	-,39785
01. Tijelo žene	,88425	-,21640	-,27464
05. Ženska homoseksualnost	,72243	-,10744	-,40303
07. Prikaz seksualnih fantazija	,57879	,25700	-,56079
Faktorska pouzdanost = ,8555 (N=113)* Lambda = 3,61424; % ukupne varijance = 32,9%; % faktorske varijance = 57,42%			
04. Prikaz muške spolnosti	-,07882	,89909	-,16360
02. Tijelo muškarca	-,35308	,82392	,04987
06. Muška homoseksualnost	,01456	,44310	-,18150
Faktorska pouzdanost = ,7501 (N=113)* Lambda = 1,94978; % ukupne varijance = 17,7%; % faktorske varijance = 30,89%			
08. Seks lišen osjećaja	,50183	,12284	-,67791
09. Eksplicitnost, krupni plan u prikazu spolnih odnosa	,56786	,06273	-,65318
11. Prikaz manje uobičajenih seksualnih aktivnosti (sado-mazo i sl.)	,26767	,14834	-,64773
10. Prikaz seksualne prisile	,21674	,13894	-,63440
Faktorska pouzdanost = ,7825 (N=113)* Lambda = ,73988; % ukupne varijance = 6,7%; % faktorske varijance = 11,69%			

* Cronbachov alfa izračunan na česticama čija je faktorska saturacija jednaka ili viša od 0,40

❶ **TABLICA 11**
Faktorska struktura
privlačnosti motiva
pornografskih filmova
(N=109)

Prvi faktor povezuje šest varijabla (u interpretaciji uzimamo u obzir i dvije varijable koje imaju višu saturaciju na trećem faktoru). Iz sadržaja varijabla vidimo da je riječ o motivu seksualnih odnosa s naglaskom na ženskoj seksualnosti. Riječ je o prilično reduciranom prikazu ženskoga tijela, manifestiranju ženske spolnosti u heteroseksualnim i homoseksualnim aktivnostima (posljednji motiv nosi osobite mogućnosti naglašavanja ženskoga tijela) u kontekstu seksualne fantazije. Reduciranost prikaza jest u lišavanju bilo kakvog neseksualnoga konteksta (emotivnog ili čak tjelesnog) o čemu govore dvije varijable povezane i s trećim faktorom ("seks lišen osjećaja", "eksplicitnost, krupni plan u prikazu spolnih odnosa").

Tri varijable drugoga faktora odnose se na motiv muške seksualnosti. Faktor je visoko saturiran varijablama "prikaz muške spolnosti" i "tijelo muškarca". Sa znatno nižom faktorskom saturacijom pojavljuje se varijabla "muška homoseksualnost". Varijable toga faktora nemaju visoka opterećenja na druga dva faktora.

Treći je faktor osrednje koreliran s prvim ($r = -0,460$) (vidjeti tablicu 12.). Šest varijabla koje čine njegovu strukturu od-

nose se na sadržajnu raznovrsnost i reduciranost u prikazu spolnih odnosa. *Sadržaji* obuhvaćeni ovim faktorom odnose se na manje uobičajene seksualne aktivnosti (sado-mazo i sl.), seksualnu prisilu, žensku homoseksualnost i sve ono što možemo podvesti pod pojam seksualne fantazije. *Reduciranost prikaza* seksualnih odnosa odnosi se na lišenost emocionalnoga konteksta i eksplicitnost u prikazu.

⇒ Tablica 12
Međupovezanost
faktora privlačnosti

	OBL 1	OBL 2	OBL 3
OBL 1	1,00000	-,11096	-,46045
OBL 2		1,00000	-,21127
OBL 3			1,00000

Sadržajno gledano, upravo varijable prvoga i trećega faktora govore o motivima koji su predominantno sadržani u heteroseksualnoj pornografiji. Na drugom faktoru nižu saturaciju ima varijabla "muška homoseksualnost", a upravo se taj motiv uopće ne javlja u heteroseksualnoj pornografiji. Druge dvije varijable drugoga faktora ("prikaz muškog tijela" i "prikaz muške spolnosti" javljaju se u pornografiji, no tim je motivima funkcija, pretpostavljeno, sasvim drukčija nego motivima iz prvoga i trećega faktora, zbog usmjerenosti pornografije na mušku publiku). Povezanost prvoga i trećega faktora te veća nezavisnost drugoga faktora vidljiva je iz matrice korelacija (tablica 12.) i strukture faktora drugoga reda. Rezultate faktorizacije drugoga reda iznosimo samo opisno i u najkraćim crtama-modelom zajedničkih faktora, uz Kaiser-Guttmanov kriterij ekstrakcije faktora ekstrahirana su dva faktora drugoga reda od kojih prvi, u *varimax* soluciji, saturiraju prvi faktor prvoga reda ($r=,67264$) i treći faktor prvoga reda ($r=-,66229$), a drugi faktor drugoga reda je faktor specifičnosti (na istom saturaciju višu od ,40 ima samo drugi faktor prvoga reda ($r=,54425$)). Prvi faktor drugoga reda protumačio je 29,9 posto ukupne varijance, a drugi, faktor specifičnosti, 13,8 posto ukupne varijance.

⇒ TABLICA 13
Razlika prema spolu
na prvoj latentnoj
dimenziji

Spol	N	M	sd	s _M
Ž	54	-,7272	,898	,122
M	55	,7140	,580	,078

$t=-9,93$; $df=90,41$; $p<0,001$; $s=0,145$; int. pouzdanosti (95%)= (-1,729; -1,153)

⇒ TABLICA 14
Razlika prema spolu
na drugoj latentnoj
dimenziji

Spol	N	M	sd	s _M
Ž	54	0,5376	1,098	,149
M	55	-0,5278	0,710	,096

$t=6,00$; $df=90,44$; $p<0,001$; $s=,177$; int. pouzdanosti (95%)= (0,713; 1,418)

➔ TABLICA 15
Razlika prema spolu
na trećoj latentnoj
dimenziji

Spol	N	M	sd	s _M
Ž	54	0,2560	1,137	,155
M	55	-0,2514	1,119	,151

$t=2,35$; $df=107$; $p<0,05$; $s=,216$; int. pouzdanosti (95%)= (0,079; 0,936)

T-test pokazao je statistički značajnu razliku prema spolu u bodovima faktora (prvoga reda) s jednom razlikom. Ispitanici (obaju spolova) lakše su "prihvatili" takvu latentnu dimenziju koja njihov vlastiti spol ne svodi na razinu seksualnog objekta i koja sadržajno nije ugrožavajuća za njihov heteroseksualni identitet. Muške ispitanike više privlače motivi obuhvaćeni prvom i trećom dimenzijom (*motiv seksualnih odnosa s naglaskom na žensku seksualnost; sadržajna raznovrsnost i reduciranost u prikazu spolnih odnosa*), a ispitanice motivi obuhvaćeni drugom dimenzijom (*motiv muške seksualnosti*).

Razlika po spolu izrazitija je ako se sadržaj varijabla faktora eksplicitno odnosi na mušku ili žensku spolnost (riječ je o prvomu i drugom faktoru). Međutim i treći faktor, osim što opisuje eliminiranje izvan-seksualnog konteksta u prikazu spolnih odnosa, implicira ponajprije ženski spol protagonista i koreliran je s prvim faktorom (usmjerenim na žensku seksualnost), pa su ispitanici motive sadržane u faktoru ocijenili kao privlačnije, nego ispitanice.

Razlika prema spolu u strukturi stavova o pornografiji

Da rezimiramo, prema dosada opisanim rezultatima, razlika prema spolu pokazala se na nekoliko razina. Prije svega, pokazalo se da je bihevioralna dimenzija ili, konkretnije, različiti oblici konzumiranja pornografije, spolno determinirana. Dalje, ispitanici su pornografiju opisali kao proizvod usmjeren ponajprije na mušku publiku, pa je posve razumljivo da se razlika prema spolu pokazala i u procjeni privlačnosti pojedinih motiva pornografskih filmova. Imajući u vidu trokomponentnost stavova (konativna-ponašajna, emotivna i kognitivna komponenta), za pretpostaviti je da će se razlika prema spolu pokazati i u stavovima o pornografiji.

Instrument kojim su mjereni stavovi o pornografiji sastoji se od trinaest čestica. Ispitanici su slaganje sa svakim stavom procjenjivali na skali Lickertova tipa.¹⁵ Rezultati testova pogodnosti matrice korelacija za faktorizaciju prikazani su u tablici 16. Analizom zajedničkih faktora uz pomoć Kaiserova kriterija ekstrahirane su tri latentne dimenzije koje tumače 47,5 posto zajedničke varijance. U tablici 17. navode se podaci za sve faktore u bazičnoj soluciji. Kurzivom su obilježeni faktori ekstrahirani prema Kaiserovu kriteriju. Struktura pojedinih dimenzija u *varimax*¹⁶ soluciji prikazana je u tablici 18.

➔ TABLICA 16
Testovi značajnosti
matrice korelacija
manifestnih varijabla

Test	Koeficijent	p
Kaiser-Meyer-Olkin	K=,75248	-
Bartlettov test sfericiteta	hi ² = 540,90938	,00000

➔ TABLICA 17
Karakteristike faktora
u bazičnoj soluciji

Faktor	Svojstvena vrijednost	Postotak protu- mačene varijance
01	4,62073	35,5
02	1,62128	12,5
03	1,40739	10,8
04	,90646	7,0
05	,86272	6,6
06	,65551	5,0
07	,61548	4,7
08	,57334	4,4
09	,56079	4,3
10	,40559	3,1
11	,30893	2,4
12	,26964	2,1
13	,19212	1,5

⊕ TABLICA 18
Faktorska struktura
stavova o pornografiji
(N=115)

Varijabla	VAR 1	VAR 2	VAR 3
13. Interes za pornografiju znak je nezrelog odnosa spram spolnosti	,72114	-,19122	,05734
12. Pornografija potiče seksualno nasilje	,67754	-,21250	,18849
05. Pornografske fantazije su oblik seksualne nevjere	,67008	-,08518	-,03152
03. Pornografija je bezazlena seksualna fantazija, pa uživanje u njoj ne može biti loše	-,56685	,40861	-,04729
02. Pornografija je prostituiranje ljudske intime	,50717	-,17936	,16325
Faktorska pouzdanost =,3224 (N=119)*/-,0495 (N=119) ** Lambda=4,15035; % ukupne varijance=31,9%; % faktorske varijance=67,16%			
11. Pornografija može imati terapeutske efekte na seksualni život	-,20257	,69479	-,24960
04. Konzumiranje pornografije može poboljšati seksualni život partnera	-,48190	,67874	,08740
06. Uporaba pornografije oslobađa komunikaciju o seksualnosti	-,17855	,64063	,10540
10. Pornografski filmovi svojevrsna su škola seksualnosti	-,05703	,60228	-,27526
01. Pornografija može biti podjednako stimulativna za muškarce i žene	-,39408	,45084	,05065
Faktorska pouzdanost =,7866 (N=118)*/,8064 (N=117)** Lambda=1,12763; % ukupne varijance=8,7%; % faktorske varijance=18,32%			
09. Prikaz žene u pornografiji je ponižavajući	,39086	-,11765	,81599
07. Pornografski filmovi daju sužen i nerealan prikaz seksualnog užitka	,11655	-,12307	,44397
14. Trebale bi postojati <i>pornografija za žene</i> i <i>pornografija za muškarce</i> , kako bi se poštivalo razliku u ukusima	-,11579	,06432	,43248
Faktorska pouzdanost =,5580 (N=117)*/,5580 (N=117)** Lambda=,89124; % ukupne varijance=6,9%; % faktorske varijance=14,53%			

* Cronbachov alfa izračunan na česticama koje su izdvojene kao pripadajuće određenom faktoru, dakle ne i na česticama koje na nekom od ostalih faktora imaju višu saturaciju nego na tom faktoru.

** Cronbachov alfa izračunan na česticama čija je saturacija na faktoru veća od 0,40.

Strukturu prvoga faktora čine stavovi o pornografiji kao kompromitirajućem i društveno štetnom proizvodu. Interes za pornografiju ovdje se povezuje s nezrelim odnosom spram spolnosti, a pornografija je opisana kao proizvod koji može potaknuti društveno štetno ponašanje (nasilje), ali i imati negativne učinke u seksualnim vezama (povezivanje pornografskih fantazija sa seksualnom nevjerom, prostituiranjem intime) što je eksplicitno izraženo u varijabli drugoga faktora¹⁷ koja je negativno korelirana i s ovim faktorom ("Konzumiranje pornografije može poboljšati seksualni život para"¹⁸). Takav sklop stavova nije spolno određen (t-test nije pokazao statistički značajnu razliku prema spolu).

Drugi se faktor sastoji od stavova o pornografiji kao spolno neutralnom, edukativnom i poticajnom proizvodu. Varijable ovoga faktora naglašavaju pozitivne učinke pornografije na seksualni život obaju spolova i, prema tome, parova. Dotiču i terapeutsku i informativnu funkciju pornografije. T-testom na pripadajućim faktorskim bodovima utvrđeno je da su muški ispitanici statistički značajno skloniji ovakvu viđenju pornografije (vidjeti tablicu 19.).

➔ TABLICA 19
Razlika prema spolu
na drugoj latentnoj
dimenziji

Spol	N	M	sd	s _M
Ž	58	-0,2102	1,280	0,168
M	57	0,2139	0,981	0,130

t=-1,99; df=113; p<0,05; s=,213; int. pouzdanosti (95%)=(-0,846; -0,002)

Treći faktor visoko saturira jedna varijabla koja govori o degradaciji žene u pornografiji i dvije varijable s nižim faktorskim opterećenjima. U jednoj od njih izriče se potreba postojanja pornografije koncipirane prema viđenju seksualnosti iz ženske pozicije. Riječ je o stavu o spolnoj uvredljivosti i androcentričnosti postojeće pornografije. Stav nije statistički značajno spolno diferenciran.

Dakle, spolna se diferenciranost pokazala ako stavovi sadržajno afirmiraju pornografiju i njezine učinke. Veća sklonost muških ispitanika takvom sklopu stavova konzistentna je s prethodnim nalazima (o spolnim razlikama u konzumiranju pornografije), jer se upravo stavovi o stimulativnosti pornografskih sadržaja mogu povezati s repetitivnom konzumacijom pornografije. Latentne dimenzije koje govore o pornografiji u negativnim terminima nisu spolno diferencirane, vjerojatno zbog sadržajne bliskosti takvih sklopova stavova s općenitom raspravom o fenomenu pornografije u kontekstu moralna ili disfunkcionalnosti u društvu.¹⁹

Društvena konstrukcija muškoga i ženskoga pristupa pornografiji

Iz opisanih rezultata vidimo da se razlika prema spolu pokazala na sve tri mjerene razine: ponašajnoj razini, razini privlačnosti motiva pornografskih filmova i razini stavova o pornografiji. Konačni zadatak ovog istraživanja jest konkretnije ispitati protumačivost spolno diferenciranog pristupa pornografiji kulturološkim, društvenim kontekstom što se nastojalo istražiti na dva načina: testiranjem razlike između iskaza ispitanika i ispitanica o stupnju nelagode koju bi osjećali u nekim zamišljenim situacijama (vezanim uz kupovanje pornografije ili uporabu usluga pornografskog tržišta) i percepcijom ispitanika o selektivnoj permisivnosti društvenoga konteksta s obzirom na mušku, odnosno žensku konzumaciju pornografije.

Stupanj socijalne nelagode mjeran je instrumentom koji se sastoji od četiri čestice.²⁰ Instrument u cjelini može biti rabljen kao mjera socijalne nelagode u situacijama vezanim uz kupovanje ili konzumiranje pornografije/erotike²¹ (Cronbachov alfa = ,7992). Na skali se pokazala statistički značajna razlika prema spolu ($N_z = 63$; $M_z = 1,687$; $sd_z = ,433$; $s_{Mz} = ,055$; $N_m = 55$; $M_m = 1,950$; $sd_m = ,510$; $s_{Mm} = ,069$; $t = -3,04$; $df = 116$; $p < ,01$) što govori da je osjećaj nelagode u ovim situacijama karakterističniji za ispitanice.

Prema nalazu drugoga pristupa muški i ženski ispitanici različito procjenjuju permisivnost kulturološkoga konteksta vezanu uz pornografiju. Ispitanici su trebali procijeniti u kojoj se mjeri postupke kao što su posuđivanje porno-filmova u videoteci i slično smatra prihvatljivima za njihov spol. T-testom je utvrđena statistički značajna razlika u procjeni ispitanika i ispitanica. Rezultati t-testa i odgovori ispitanika, u postocima za svaki spol zasebno, prikazani su u tablici 20.

● **TABLICA 20**
Razlika prema spolu u percepciji društvene konstrukcije konzumiranja pornografije

Procijenite koliko se ... postupci (posuđivanje porno-filmova i sl.) smatraju prihvatljivima za Vaš spol	Uopće ne				U potpunosti		
	1	2 *	3	4	5	1+2	4+5
Ž (N=64)	20,3% (13)	18,8% (12)	28,1% (18)	15,6% (10)	17,2% (11)	39,1%	32,8%
M (N=57)	3,5% (2)	8,8% (5)	21,1% (12)	36,8% (21)	29,8% (17)	13,3%	65,6%

$hi^2 = 16,99$; $df = 4$; $p < 0,01$

* Skala je konstruirana tako da su definirane samo krajnje vrijednosti.

Možemo vidjeti da su muški ispitanici, gledani kao skupina, odlučniji u pogledu ovoga pitanja što je i razumljivo s obzirom na tradicionalno definiranje pornografije kao muškog "područja". Gotovo oprečna podijeljenost studentica pri

procjenjivanju svjedoči kako pojedini mediji i "važni drugi" ne prenose jednoznačan stav o prihvatljivosti ženske konzumacije heteroseksualne pornografije.

ZAKLJUČAK

Istraživanje je potvrdilo svaku od hipoteza formuliranih u uvodnom dijelu rada (ponavljam da rezultate nije moguće generalizirati zbog prigodnosti uzorka i maloga broja ispitanika). Razlika prema spolu pokazala se u čestoti konzumiranja pojedinih tipova pornografije te u čestoti konzumiranja pornografije u preadolescentnoj, adolescentnoj i postadolescentnoj dobi. Ispitanici češće nego ispitanice konzumiraju pornografiju s partnericom, prijateljima/icama ili sami i prihvatljivija im je uporaba pornografije za masturbaciju. Najveći dio ženske konzumacije pornografije čini konzumiranje pornografije s partnerom. Ispitanici češće nego ispitanice kupuju pornografske proizvode ili se koriste uslugama pornografskoga tržišta. Ispitanici/e percipiraju pornografiju kao proizvod ponajprije usmjeren na mušku publiku. Dalje, ispitanici motive pornografskih filmova u pravilu procjenjuju privlačnijima nego ispitanice. Pozitivno viđenje pornografije i njezinih učinaka za seksualni život (para) karakterističnije je za ispitanike. Konačno, potvrđena je hipoteza o društvenoj konstrukciji muškog i ženskog pristupa pornografiji: socijalna nelagoda u situacijama vezanim uz pornografiju karakterističnija je za ispitanice, nego ispitanike i, prema iskazima ispitanika/ica, procjenjivanje prihvatljivosti uporabe pornografije restriktivnije je kada je u pitanju ženski, nego muški spol.

Prema nekim nalazima ovoga istraživanja, kao plodna za tumačenje razlike prema spolu, može se pokazati podjela (implicirana već u početnim hipotezama) na *pornografsku publiku* (kao širi pojam) i *pornografsko tržište* (kao užji pojam). Ispitanici se mogu podvesti i pod pornografsku publiku i pod pornografsko tržište (argument je čestota konzumiranja pornografije /publika!/ te višekratno iskustvo u konzumaciji pornografije u terminima tržišta /gledanje pornografije na Internetu, posuđivanje pornografskih filmova u videoteci/). Konzumaciju pornografije u ispitanica možda je moguće opisati u pojmovima pornografske publike, ali ne i u smislu inicijative za nabavom takvih proizvoda i repetitivne konzumacije koja je ključni moment pornografskoga tržišta.

Spolna diferenciranost konzumiranja i percepcije pornografije u ovom je radu tumačena pretpostavljeno tradicionalnim, društvenim kontekstom. Pornografija je, u tom smislu, interpretirana kao proizvod koncipiran za autonomnu seksualnost muškarca i, eventualno, seksualnost žene koja je uz muškarca. Posve otvorenom ostavlja se moguća rasprava o eventualnim promjenama u spolnoj strukturi konzumenata por-

nografije u kontekstu modernističke (spolno egalitarne) ili post-modernističke (androgine) konstrukcije spolnosti. Mišljenje žena o (modernističkom) konceptu pornografije za žene nije detaljnije ispitivano, no vjerojatno je da bi takvi proizvodi izazvali tek trendovski (kratkoročan) interes. Argument je dijelom u tezi da je pornografija potrebija i intrigantnija dok je na djelu tradicionalno tretiranje spolnosti i spolova. Ako prihvatimo ovu hipotezu, rasprava o realizaciji takvih i sličnih koncepata može postati posve bespredmetnom. Stoga se sigurnijim od radikalnih promjena u razlikama prema spolu u konzumiranju pornografije čine postmodernističke, možda i radikalne, promjene u tehnologiji "opsluživanja" (muških) konzumenata (virtualni seks, *cyber seks*...).

BILJEŠKE

¹ Posve oprečne feminističke interpretacije pornografije vidjeti u McElroy (1997.), a shvaćanje pornografije kod radikalnih feministica u Dworkin (1989.) i MacKinnon (1993.).

² Upućujem čitatelja na to da informaciju o nemogućnosti generaliziranja rezultata istraživanja zbog prigodnosti i veličine uzorka ima na umu pri čitanju rezultata (informacija se navodi ovdje i u zaključku i neće biti eksplicitno ponavljana pri iznošenju podataka o pojedinim dionicama istraživanja).

³ Instrumente u upitniku izradila je autorica teksta, uz napomenu da je nekoliko čestica instrumenta kojim se mjeri privlačnost pojedinih motiva pornografije preuzeto iz ranijega istraživanja u kojemu su, osim autorice ovoga teksta, sudjelovale M. Banda, D. Vergić i K. Vučelić (vidjeti Delalić i sur., 1997.).

⁴ Kako bi se ispitalo bihevioralnu dimenziju, u upitniku su rabljene formulacije poput "dolaziti u doticaj", "konzimirati" ili je pitanje bilo u potpunosti konkretizirano (pr. "Jeste li ikada posudili pornofilm u videoteci?"). Formulacija "konzimirati" rabljena je u nedostatku boljšega izraza i, unatoč svojemu ekonomijskomu referiranju na kupnju i potrošnju robe, označava gledanje, čitanje pornografije itd.

⁵ Svakoj čestici koja se odnosila na određeni tip pornografije pridružena je sljedeća skala: 1) najmanje jednom tjedno, 2) nekoliko puta mjesečno, 3) nekoliko puta godišnje, 4) jednom ili dva puta u nekoliko godina 5) nikada.

⁶ Hi-kvadrat nije bilo moguće provesti na varijabli *audijalna pornografija*, jer je tek 5,5 posto ispitanika (od N=62) i 1,6 posto ispitanica (od N=55) imalo takvo iskustvo, i to jednom ili dva puta u nekoliko godina (u 50 posto kućica kontingencijske tablice teorijske su frekvencije manje od 5).

⁷ Razloge veće zainteresiranosti osoba muškoga spola za pornografiju može se potražiti i u anatomiji muškoga i ženskoga tijela - ženske su genitalije, naime, puno teže dostupne pogledu od muških. Pornografija svojom eksplicitnošću u potpunosti demistificira žensko tijelo, a to može biti iznimno važno, posebice kod mladih ljudi koji tek započinju svoj seksualni život.

⁸ Takav rezultat nije posljedica specifičnosti ovog uzorka. Naime, studenti Građevinskoga fakulteta podjednako su često posjetitelji pornografskih stranica na Internetu ($M=2,387$) kao i studenti Fakulteta elektrotehnike i računalstva ($M=2,560$).

⁹ U oba pitanja ponuđena je skala odgovora od pet stupnjeva, pri čemu je 1 označavalo "izrazito negativan stav", a 5 "izrazito pozitivan stav" (bile su definirane samo krajnje vrijednosti).

¹⁰ Objašnjenja navedena uz svaki element navedena su i u upitniku. Prilagođenost svakoga od tih elemenata muškoj/ženskoj publici ispitanici su procjenjivali na skali od pet stupnjeva (-2, -1, 0, 1, 2) pri čemu je vrijednost -2 označavala "isključivo ženskoj", a vrijednost 2 "isključivo muškoj" publici (bile su definirane samo krajnje vrijednosti).

¹¹ Tvrdnja je bila formulirana na sljedeći način: "Trebale bi postojati *pornografija za žene* i *pornografija za muškarce* kako bi se poštovalo razliku u ukusima". Čestica je dio instrumenta čiji su podaci o faktORIZACIJI prikazani u tablici 11.

¹² Možemo nabrojiti samo neke od faktora o kojima bi ovisila repetitivnost ženske konzumacije "pornografije za žene". To su karakteristike marketinškog pristupa pornografske industrije ženskom tržištu (konceptija, promocija i načini distribucije takve pornografije) i usklađenost marketinškog pristupa sa zadanom kulturnom matricom. Poseban bi problem pri tome bilo definiranje "pornografije za žene", odnosno ženskog ukusa i metodologija njegova ispitivanja te pronalaženje uspješnog spoja proizvoda definiranog na određeni način i promjenjivosti u kulturi i trendovima o kojima bi ovakav, investicijski rizičan, proizvod ovisio.

¹³ Privlačnost motiva procjenjivana je na sljedećoj skali: 1-u potpunosti mi je neprivlačno, 2-donekle mi je neprivlačno, 3-niti mi je privlačno niti neprivlačno, 4-donekle mi je privlačno, 5-u potpunosti mi je privlačno.

¹⁴ Pri interpretaciji faktora u obzir su uzete varijable čija su faktorska opterećenja iznad 0,40.

¹⁵ Oznakama skale pridružene su sljedeće vrijednosti: 1-uopće se ne slažem, 2-donekle se ne slažem, 3-niti se slažem niti se ne slažem, 4-donekle se slažem, 5-u potpunosti se slažem.

¹⁶ Pri faktorizaciji je rabljena varimax rotacija, iako je *oblimin* rotacijom utvrđena znatna korelacija između prvoga *oblimin* faktora (na kojem saturaciju veću od 0,40 imaju čestice 13, 12, 5, 3, 2, 9, 4, 1) i trećega *oblimin* faktora (na kojem saturaciju veću od 0,40 imaju čestice 4, 11, 6, 10, 1, 3) (sadržaj varijabla može se vidjeti iz tablice 18.) u kojoj je koeficijent korelacije $r=0,48850$. No, u tom slučaju korelacija je, pretpostavljam, rezultat sadržajne suprotnosti čestica tih dvaju faktora (prvi faktor čine tvrdnje u kojima se izražava negativno viđenje pornografije, a treći one u kojima se izražava pozitivno viđenje pornografije), što potvrđuju i suprotni predznaci saturacija na tim faktorima. Dalje, prvi *oblimin* faktor pokazao se kao iznimno nepouzdanim (Cronbachov alfa izračunan na pripadajućim mu česticama iznosi 0,0813). U *varimax* soluciji, povećava se pouzdanost prvoga faktora, iako tek kada Cronbachov alfa računamo na česticama koje imaju saturaciju jednaku ili veću od 0,40 *isključivo* na tom faktoru (Cronbachov alfa tada iznosi 0,3224).

¹⁷ Tvrdnja drugoga faktora uzeta je u obzir pri interpretaciji, jer ima faktorsku saturaciju višu od 0,40, no treba napomenuti da se njezinim uključivanjem u strukturu prvoga faktora znatno smanjuje pouzdanost faktora kao mogućeg instrumenta (vidjeti podatke o Cronbachovim alfa koeficijentima u tablici 18.).

¹⁸ Svratiti pozornost na to da tvrdnju, zbog negativne korelacije, treba shvatiti u njezinu obrnutom značenju.

¹⁹ Očekivano, sklonost takvim stavovima protumačiva je većim pridavanjem značenja vjeri u Boga (Beta=,39; p<,01). Zanimljivo je da se *stav o feminizmu* nije pokazao kao značajna determinanta ovih sklopova stavova.

²⁰ Ispitanici su na skali od tri stupnja (1-nelagodno, 2-neutralno, 3-lagodno) trebali procijeniti kako bi se osjećali u sljedeće četiri situacije (čestice instrumenta): Vaši znanci ulaze u videoteku, a Vi upravo posuđujete porno-film; Sretnu Vas znanci dok na kiosku kupujete *Playboy*; Znanci Vas u televizijskoj reportaži vide u publici striptiz-bara; Vaši znanci sjede nasuprot pornografskog kina iz kojega Vi izlazite.

²¹ U instrument su uvrštene dvije čestice s kupovanjem/konsumiranjem erotskih sadržaja (kupovanje *Playboya* i posjećivanje striptiz-bara), prvobitno zbog utvrđivanja razlika među skupinama varijabla koje se odnose na pornografske i erotske sadržaje za svaki spol zasebno. U ovom tekstu donosimo rezultate testiranja razlike prema spolu na skali konstruiranoj na svim česticama instrumenta.

LITERATURA

Abramson, P. i Pinkerton, S. D. (1998), *O užitku. Razmišljanja o naravi ljudske spolnosti*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.

Bryman, A. i Cramer, D. (1997), *Quantitative Data Analysis*, London, Routledge.

Delalić, S., Banda, M., Vukelić, D., Vergić, D. (1997), U tvornici seksualnih snova: društvene dimenzije spolnih razlika u konzumiranju pornografije. *Revija za sociologiju* 28 (3-4):211-220.

Dworkin, A. (1989), *Pornography: Men Possessing Women*, <http://www.igc.org/Womensnet/dworkin/PornIntrol.html>

Fulgosi, A. (1988), *Faktorska analiza*, Zagreb, Školska knjiga.

Hyde, J. (1990), *Understanding Human Sexuality*, New York, McGraw-Hill.

King, B. M., Camp, C. J. i Downey, A. M. (1995), *Human Sexuality Today*, New Jersey, Prentice Hall.

MacKinnon, C. (1993), Francis Biddle's Sister: Pornography, Civil Rights, and Speech. U: A. Minas (ur.) *Gender Basics: Feminist Perspectives on Women and Men* (str. 391-395), Belmont, Wadsworth.

Marcuse, H. (1985), *Eros i civilizacija*, Zagreb, Naprijed.

McElroy, W. (1997), A Feminist Defense of Pornography, http://www.SecularHumanism.org/library/fi/mcelroy_17_4.html

Soble, A. (1993), Pornography in Capitalism: Powerlessness. U: A. Minas (ur.) *Gender Basics: Feminist Perspectives on Women and Men* (str. 389-391), Belmont, Wadsworth.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 6 (50),
STR. 789-810

DELALIĆ, S.:
KULTUROLOŠKI...

Sociocultural Context of Gender Determinated Approach to Pornography

Snježana DELALIĆ
Jesenski & Turk Publishing House, Zagreb

The aim of the survey was to examine gendered attitudes toward pornography, as well as justifications for its consumption. The questionnaire was administered to 123 female and male students at the University of Zagreb. The hypothesis stating gender-specific differences in perception and consumption of pornography was confirmed on three levels: the behavioral level, the level of attractiveness of pornography, and the level of attitudes. The results indicate that students (of both sexes) perceive pornography as primarily concentrated on the male audience. The hypothesis stating that different social conceptualization of male and female sexuality is related to the level of pornography consumption was also tested and confirmed. In conclusion, a brief discussion on (post)modern changes in gender-specific perception of pornography is offered.

Der kulturologische Kontext der geschlechtlichen Determiniertheit bei der Einstellung zur Pornographie

Snježana DELALIĆ
Jesenski und Turk Verlag, Zagreb

Ziel dieser Untersuchung war die Überprüfung der Frage, ob die Hypothese von der geschlechtlichen Determiniertheit bei der Wahrnehmung und Konsumierung von Pornographie gerechtfertigt sei. Zu diesem Zweck wurde eine Meinungsumfrage unter StudentInnen dreier Zagreber Fakultäten (N=123) durchgeführt. Die aufgestellte Hypothese wurde im Hinblick auf drei verschiedene Aspekte überprüft und bestätigt: gemeint sind der Aspekt der Anziehungskraft der Pornographie sowie die Aspekte des Verhaltens und der Einstellung der Umfrageteilnehmer. Es wurde festgestellt, dass die Befragten (unabhängig von der Geschlechtszugehörigkeit) die Männer als das primäre Zielpublikum der Pornographie erkannt haben. Auch gelang es, die Hypothese vom Bezug zwischen der gesellschaftlichen Konzeptualisierung männlicher und weiblicher Geschlechtlichkeit einerseits und der Sichtweise und Konsumierung von Pornographie andererseits zu bestätigen. Die Verfasserin skizziert abschließend einen möglichen Diskurs über (post)moderne Veränderungen der geschlechtlichen Determiniertheit bei der Wahrnehmung und Konsumierung von Pornographie.